

lans, tu mihi puram coram te et coram sanctis angelis tuis confessionem agere tribue, et veram ac fructuosam pœnitentiam emendationemque condignam ante diem exitus mei, sive sit in superbia matre omnium vitiorum, sive in sacrilego aliquo modo, sive in homicidio corporali vel spiritali, sive in adulterio et in omni immunditia cordis et corporis, vel etiam in voluptatis amore, sive in falso testimonio, vel verbo mendacii, aut etiam otioso, sive in perjurio, aut in iuramento, sive in furto aliquo, sive in rapina vel fraude, sive in odio vel invidia erga proximum meum aliquem, vel in meditatione doli: aut in zelo malo, sive in detractatione, vel murmuratione, sive in animositate, vel in iracundia injusta, vel immoderata, sive sit in avaritia omnium malorum radice, sive in gula vel ebrietate, in omnique concupiscentia mala, atque tenacia, sive in jactantia, vel inanis gloriæ appetitu, in omnique hypocrisi, sive in acedia, vel torpore, in omnique pigritia, negligentia operis Dei, sive in supplicatione fratris alicujus, vel in contemptu ejus, sive injusto judicio, vel condemnatione innocentum, sive in eo quod corpori meo plus laboris indulsit, quam debui in omni transgressione mandatorum Domini. Deinde etiam de minutis peccatis quanta vel qualia sint, quantum sentio et intelligo, vel quanta ex eis dinumerare valeo, quotiescunque instinctu gulæ in cibo, vel potu plus sumpsi quam mihi esset necessitas, vel cum plus dormivi quam deberem, vel cum plus loquebar, vel plus tacui quam justum esset, vel plus quassatio exgisset, vel quocunque modo iniquitatem conseuseram, et delinquentes non corripui, quandocunque pauperes ad me clamantes exasperare non timui, neque gemitum eorum audivi, neque dolentem consolatus sum eam juxta vires et facultatem meam atque scientiam, indigentibus, et minus potentibus subvenire neglexi, et elemosynam minus aut arctius exercui

A quam deberem, aut cum non jejunavi cum valeo, vel debui, cum tardius ad orationes et vigiliis resurrexi, quam mea esset necessitas, aut cum in sancta ecclesia vel in quocunque orationis loco vel tempore in otiosas et iniquas me fabulas occupavi, et instabilis et vagus eram in animo meo, cum orare vel Deum laudare debueram; aut cum in vinculis, vel in tribulationibus, sive in infirmitate positus non ministravi, neque eos visitavi, cum discordes et dissidentes ad concordiam non revocavi, si seniores meos, vel confratres vel quascunque personas plus exasperavi quam oportet mihi, vel cum aliquem et injustis blanditiis delinivi, vel cum maledicere aliis non timui, neque alios blasphemare; aut cum inobediens fui Dei præceptis, vel hominis ad justitiam aut aliorum bonorum monita contempsi, cum plus presumpsit, aut amplius in contentione iniqua vel in pertinacia permansi quam deberem, vel cum in ineptam lætitiā, et in scurrilitatem, in risum, et in jecum vanum me occupavi, vel cum contumeliosa aliis verba loqui non metui, aut alios despexi, sive cum de injuriis vel contumeliosis erga me verbis ultionem reddidi vel reddere cogitavi, et injustam amaritudinem in corde retinui, sive cum plus mundum hunc quam Deum dilexi; de istis quoque et de aliis malis omnibus majoribus vel minoribus, vel quorum recordor, aut non recordor, in quibuscunque vel quocunque modo peccavi, aut deliqui, tibi; piissime Dominator Deus, pariter confiteor: tu Domine, per ineffabilem clementiam tuam, de his omnibus in hac vita præsentem confessionem puram, et veram ac fructuosam pœnitentiam agere concede, et hic per misericordiam tuam cum emendatione condigna veniam promereri, perque intercessionem et merita sanctorum tuorum ad æternam me tribuæ beatitudinem pervenire, qui manes, et vivis Deus regnans in sæcula sæculorum. Amen.

a ANNALES b UT VIDETUR ALCUINI. AN. 782-797.

(Pertz, Monumenta Germ. list.)

Pars prior, an. 782-787, ex cod. S. Germani et Ann. C Juvavensibus.

- 782. In Carisiaco.
- 783. In Theudunvilla.
- 784 (786). In Aristalle.
- 785 (787). In Eresburgi.
- 786 (788). Attinago.
- 787 (790). Romæ celebravit Pascha dominus.

Pars altera, an. 788-797, ex Ann. Juvavensibus.

- 788. Dominus rex Carolus celebravit Pascha in luglimhaim.
- 789. In Aquis.

^a Ex codice bibliothecæ Regiæ, n. 989, manu sæculi noni ineuntis scripto.

^b Id est notæ locorum quibus Carolus rex Pascha

- 790. Ad Wormatiam.
- 791. Carolus in Pannonia.
- 792. Ad Ragenesburc.
- 793. Ad Franchonofurt.
- 794. Ad Aquis.
- 795. Ad Aquis.
- 796. Ad Aquis.
- 797. Ad Aquis.

Manus sæculi ix ineuntis in cod. S. Germ. addit:

814. v Kal. Febr. obiit Carolus [Magnus c] imperator.

celebravit.

^c Vox *Magnus* manu sæculi x ineuntis addita.

ELOGIUM HISTORICUM BEATI ALCUINI.

(Mabill., Act. SS. ord. S. Benedicti.)

CAPUT PRIMUM.

Albini quatuor, Alcuini varia nomina, patria et parentes.

1. Hoc in limine distinguendi sunt Albini quatuor, ne quis cum aliquibus viris doctis in errorem impingat. Primus fuit Albinus abbas monasterii Cantuariensis, laudatus in Historiæ prologo venerabilis Bedæ, et in lib. v, cap. 21, ad quem exstat Bedæ

D epistola. Alter fuit Albinus seu Alcuinus, de quo hic agimus, longe junior primo illo Albino, qui eo tempore quo Beda Historiam suam scribere aggressus est, jam e vivis abierat, ut satis ex Bedæ verbis intelligitur, cum Alcuinus nondum natus erat. Et tamen unum eundemque fuisse putavit illustrissimus cardinalis Baronius, cujus auctoritas alios nonnullos traxit in errorem. Tertius fuit Albinus Leonis papa tertii cubicularius, ex Eginhardi Annalibus ad an-

num 799. Quartum addo Albuinum Hersfeldensem A monachum sæculo XI, quem Christophorus Browerus confundit cum Albino seu Alcuino nostro, ut inferius dicemus, num. 77.

2. Alcuino varium nomen fuit. Et quidem primitus, ut puto, dictus est *Alwin*, appellatione Saxonica: dein vocabulo molliori et Latino *Albinus*, cui additum prænomen *Flaccus*: sic enim non raro epistolis suis inscribit nomen suum *Flaccus Albinus*, passim *Alcuinus*, in epigrammatis *Alcuin*. Quocirca scire operæ pretium est id, quod scite observavit Jacobus Sirmondus in notis ad Apollinarem Sidonium, apud homines mediæ ætatis morem obtinuisse, ut cum multis fere nominibus nobiliores illustrioresve uterentur, proprium tamen cuique nomen fuisse, quod postremum semper collocarent: qua in re a veterum Romanorum usu et consuetudine deflexit posterior ætas. Romanis enim stante republica proprium id nomen fuit quod primum, id est prænomen. Alcuino proinde nomen proprium *Albinus*, commune *Flaccus*; nec dicendus *Albinus Flaccus*, ut plerique scribunt, sed *Flaccus Albinus*: quem ordinem ipse Alcuinus servat in nonnullis epistolis suis. Idem observandum in Paschasio Radberto, Servato Lupo, et aliis mediæ ætatis hominibus. Falluntur enim, sive qui Radberto proprium nomen tribuunt Paschasio, sive qui Lupum Servatum ordine inverso appellant.

3. In provincia Eboracensi ortus est Alcuinus (nobili gentis Anglorum prosapia,) ut Vitæ scriptor loquitur. Parentis utriusque nomina ignota. Amplam in patria hæreditatem habuisse fertur in Vitæ num. 42. Fratrem habuit Aquilam Juvavensem seu Saltzburgensem episcopum, ut constat ex epistola 66 (nunc 102) *Charissimo germano meo Aquilæ antistiti* inscripta: ad quem item exstant aliæ duæ Alcuini epistolæ 78 et 104 (nunc 92 et 36). At quis demum sit Aquila iste, quod nomen in catalogis archiepiscoporum Saltzburgensium laud legitur, ostensum est supra ad annum 809, ubi de sancti Amandi elevatione actum est, nempe Aquilam esse Arnonem, non vero Joannem, contra quam existimavit Broverus.

CAPUT II.

Eductio in monasterio Eboracensi, præceptores, schola.

4. Eboraci educatus est a puero Alcuinus in monasterio primariæ basilicæ adjuncto, quod ipse fateatur in epistola *ad fratres Eboracensis ecclesiæ* his verbis: « Vos fragiles infantie meæ annos materno fovistis affectu, et lascivum pueritiæ tempus pia sustinistis patientia, et paternæ castigationis disciplinam ad perfectam viri edoculistis ætatem, et sacrarum eruditione disciplinarum roborastis. »

5. Præceptores habuit, non Bedam, qui forsitan ante se natum mortuus erat, sed Egbertum et Ælbertum, alterum post alterum episcopos Eboracenses. Testis de utroque Vitæ scriptor. Et quidem de Egberto res patet ex epistola ad Eanbaldum, cujus epistolæ fragmentum refert Willelmus Malmesburiensis monachus in lib. I de Gestis regum Anglorum, cap. 3, et ex fragmento alterius ad Carolum: ubi Alcuinus Egbertum vocat *magistrum suum*. Prioris fragmentum istud est: « Laus et gloria Deo, qui dies meos in prosperitate bona conservavit, ut in exaltatione filii mei charissimi gauderem, qui laboraret vice mea in ecclesia ubi ego nutritus et educatus fueram, et præset thesauris sapientiæ, in quibus me magister meus dilectus Egbertus archiepiscopus hæredem reliquit. » Sic Alcuinus discipulo suo Eanbaldo de promotione in sedem Eboracensem gratulatur. De Ælberto id etiam constat ex anonymi poematio de episcopis Eboracensibus, quod exstat in Appendice sæculi tertii, in quo Alcuinus Ælberti discipulus fuisse memoratur. His præceptoribus dicit non solum Latinam linguam, sed etiam Græcam et Hebræicam tantisper delibavit, ut ex ipsius scriptis, maxime ex epistola 27, apparet.

PATROL. CI.

6. Anno 765 Egbertus morti proximus Eboracensis ecclesiæ bibliothecam ipsi commendavit, « ut præset thesauris sapientiæ, » uti legitur in præcitata epistola ad Eanbaldum. Ælberto pontifice, qui Egberto successit, Alcuinus scholæ Eboracensi præfectus est, ubi Ludgerum, Fridugisum, Eanbaldum juniorem, aliosque plurimos discipulos habuit, ut inferius dicam. Quin etiam novam ejus ecclesiæ fabricam ab Ælberto episcopo susceptam ipse cum Eanbaldo seniore promovit, teste anonymo poeta jam citato, cujus hi versus:

Hoc duo discipuli templum, doctore jubente,
Ædificaverunt, Eanbaldus et Alcuinus, ambo
Concordes operi devota mente studentis.

Tunc etiam præfuit cellæ maritimæ ad Oceani promontoria sitæ apud Northumbros, de qua mentionem facit in prologo ad Vitam sancti Willibrordi et in carmine de sancto Wilgiso, in prima parte sæculi III.

CAPUT III.

Alcuini monachus probatur.

7. Antequam Alcuinum ex Britannia in Galliam accedentem prosequamur, investigandum est cujus professionis fuerit vir pius, monasticæ, an canonicalis. Ipsum quidem monachis nostris accenset Trithemius, Paulus Langius, W. onius alique nostrorum: sed videndum porro est an veterum testimoniis stabiliri possit eorum sententia, cui recentiores nonnulli adversantur. Utriusque partis fundamenta, non quæ hactenus prolata sint (nam id argumenti nondum accurate tractatum inveni), sed quæ proferri possint, bona fide in medium adducam.

8. Quæ monasticam Alcuini professionem astruunt argumenta ejusmodi sunt, ut omnem objectorum dubitationem tollere videantur.

9. ARGUMENTUM I. Alcuinum in Eboracensis ecclesiæ majoris familia educatum fuisse ex superioribus constat: ipsum vero eidem ecclesiæ incardinatum et strictum fuisse nemo non concedet, qui epistolas Eboracensibus fratribus ab eo scriptas perlegerit. Primo consideranda est inscriptio epistolæ 50 (nunc 6). *Sanctissimæ congregationis et dulcissimæ dilectionis Eboracensis ecclesiæ fratribus, ejusdem piæ matris filius Alcuinus diaconus*, etc. Erat ergo ipsius ecclesiæ filius, non tantum gratia educationis, aut subjectionis (quo nomine cujusvis dioceseos Christiani omnes, matris Ecclesiæ filii dici possunt), sed adoptionis causa, quam in ea familia seu congregatione muerat. Sic enim in contextu epistolæ rem declarat. « Sanctorum Patrum sequamur vestigia, qui nos genuerunt in Christo, et in hoc sacratissimum ovile congregaverunt, et paternam pietatis lacte enutrierunt. » et infra: « Fraternali et pacificam semper habeamus charitatem, ut oves Christi ejusdem vitæ pascuis epulantes, unius ovilis muro manentes, in una orationis domo Dei nobis misericordiam Dei convocantes. » Et in fine: « Ego devotus vestræ paternitatis filius nunquam obliviscor vestri. » Ex quibus intelligitur, eum ejusdem ovilis, domus ac familiæ fuisse. Et quidem id fateri nos cogit tum longa in domo illa mora, tum custodia bibliothecæ ab Egberto ipsi commendata, tum scholæ moderatio commissa: quod officium extraneis, præcipue apud monachos, rarius committi solet, maxime cum domestici ad hoc idonei suppetunt. Denique mortuo ejus ecclesiæ episcopo, cum ipse in Gallia morabatur, accitus est in suam ecclesiam ad novi pontificis electionem, ex epistola 88 (nunc 54); quod argumento est eum ejusdem ecclesiæ diaconum cardinalem, id est domesticum et familiarem fuisse.

10. Atqui in Eboracensi ecclesia tum vigeat monasticum institutum. *Monasterium* vocat Beda in epistola ad Egbertum ejus ecclesiæ antistitem. « Memini, inquit, te hesterno dixisse anno, cum tecum aliquot diebus legendi gratia in monasterio tuo do-

morarer, » etc.; quo tempore nescio an nondum monasterii nomen jam traductum erat ad significanda etiam domicilia canonicorum, ut ætate Caroli Magni. Deinde in ea ecclesia servabatur *regularis vitæ disciplina*, testante ipso Alcuino in epistola ad Eboracenses fratres: « Unanimes estote in omni honore consilio, concordēs in omni regularis vitæ disciplina. » Quibus verbis monasticam disciplinam intelligit. Quam ob rem in hac epistola eos ad humilitatem et obedientiam hortatur, quas virtutes monachis identidem commendat, et Eboracenses fratres appellat *servos Dei*, quo nomine monachi a priscis illis auctoribus designari solent. « Melius est, inquit, servis Dei animam ecclesiasticis ornari moribus, quam corpus laicorum consuetudine pompatica vestire vanitate. » Et quidem *regularis vitæ* nomine significari ab Alcuino monasticam disciplinam, apparet ex epistola 89 (nunc 198), in qua Hundrudam *devotam feminam* Anglicanam monet, ut in palatio regis *regularis vitæ devotio* in ejus videatur conversatione; et in epistola 99 (nunc 111) Gollitiæ monachos, ut contenti sint *regularis vitæ præceptis*, et nunquam *regularis vitæ observationem* mutant. Postremo poeta incerti nominis, Alcuini æqualis et condiscipulus, in carmine de pontificibus Eboracensibus ait, Wilfridum juniorem *Euboricæ* fuisse *vicedominum et abbatem*. Vicedominus seu vicedominus erat nomen dignitatis in familia episcopali. Wilfridus ejusdem ecclesiæ vicedominus et abbas erat. Abbas, inquam, monachorum; nam in cathedralibus monachorum ecclesiis, præter episcopum, erat etiam abbas, qui maxime regularis disciplinæ curam gerebat, sicuti manifestis constat exemplis, quæ alias adducam. Quid? quod Ælbertus, Wilfridi post Eghertum successor, in Eboracensi monasterio monachus vixisse, docuisse literas, et post annos decem pontificatus eadem monasterii septa, in quibus reliquum vitæ exegit, repetisse perhibetur. Neque enim de alio quam de Eboracensi monasterio interpretandus videtur iste locus. Denique sanctus Ludgerus, Alcuino præceptore in eo loco usus per tres annos, in *monasterio monachorum* Eboraci eruditus fuisse memoratur in anonymi subparis libello de Vita Ludgeri. Hæc omnia satis superque probant Alcuini ætate in ecclesia Eboracensi deguisse monachos, in quibus ipse conscriptus fuit, non alios sane quam Benedictinos. Nam tum « vix poterat in illis partibus monachus aliquis inveniri, a quo non observaretur tam in proposito quam in habitu regula Benedicti, » teste ejus temporis Joanne diacono in lib. iv de Vita Gregorii Magni, cap. 82. Et sane si monachus fuit Alcuinus, non alterius instituti fuit quam nostri, ut plane probant argumenta sequentia ex ipsius scriptis desumpta: in quibus apparet eum regulæ nostræ servantem et maxime studiosum fuisse.

11. ARGUMENTUM II est quod is a Carolo Magno delectus sit abbas ad corrigendos mores Turonensium monachorum, ut postea dicemus. Fisi enim regnante Carolo monachorum cœnobia non pauca insederint abbates sæculares, nusquam tamen (si bene memini) abbati sæculari commissa est cura restituendi monasticam disciplinam. Quin imo ea fuit semper omnium sententia, monachorum vitam emendari non posse, nisi per abbates regulares; quod egregie probant Nicolaus papa I in privilegio Corbeiensibus concesso, et Patres concilii Troiseiani in cap. 3.

12. ARGUMENTUM III desumitur ex zelo et sollicitudine quam habuit Alcuinus promovendi monasticam disciplinam, ut testantur varix ipsius epistolæ ad monachos diversorum monasteriorum scriptæ: qualis est epistola 31 (nunc 29) ad monachos Martinianos, antequam esset abbas; 49 (nunc 14) ad Wirenses; 63 (nunc 52) ad monachos sancti Liudgarii; 69 (nunc 90) ad Fratres Lugdunenses, id est ad insulæ Barbaræ cœnobitas; 74 et 99 (nunc 111 et 112) ad fratres in provincia Gothorum; 78 (nunc 113) ad fratres Juvavenses seu Saltzburgenses; et 79 (nunc 20) ad mo-

nachos sancti Salvatoris; quos omnes ad humilitatem, obedientiam, charitatem, aliasque virtutes monasticas adhortatur. In his porro litteris apparet eum monachis, quos passim *fratres* suos vocat, valde familiarem fuisse: id quod præcipue constat de sancto Benedicto Anianæ abbate, quem amicissimum habuisse fertur, uti et sanctum Adalhardum Corbeiz abbatem, quem *Antonium* vocat in epistola 107 (nunc 189). Omnes vero illi quos modo commemoravi, regulam sancti Benedicti profitebantur.

13. ARGUMENTUM IV est superiori affine et conjunctum, quod Alcuinus filialem plane affectum in sanctum Patrem Benedictum prædit non uno in loco, præcipue in epigrammatis 112 et 171 (nunc 196 et 251), in quorum priori legitur hoc distichon de sancto Benedicto:

Turba monachorum celebrat te sancta per orbem,
Quorum vita fuit famine scripta tuo.

et in posteriori:

B O Benedicte, vale, monachorum maxime pastor.
Quos generas verbis, hos rege jam precibus.

et infra:

Auxiliare tuos precibus quapropter utique.
Grex numero crescat, pastor amate, tuus.
Jam gregis ex numero pastoris gloria crescit:
Conserva meritis ecce tuos famulos.

et in epigrammate ad Maurum seu Rabanum 178 (nunc 280):

Dum lacrymas Domino Benedicti fontis in aula,
Sis memor Albini, dulcis amice, tui.

Non aliter sane affectus esse potest sancti Benedicti alumnus, cujus est optare paterni gregis augmentum, et sibi ipsius parentis gratiam et opem demereri.

14. ARGUMENTUM V petitur ex formulis precum et confessionis quas Alcuinus composuit. In libello de psalmodiarum Usu, parte I, ante medium, « Concede mihi, inquit, dilecti tui Patris mei BENEDICTI sequi et imitari vestigia; » et in parte II orationem monachorum describens, percurrit omnes humilitatis gradus, quos sanctus Benedictus constituit. In prædicta vero parte I, ubi de confessione agit, hæc habet: « Præcepta tua sine intermissione contemno; promissiones meas, quibus me sanctam regulam servaturum sponondi, momenti singulis violo; » et in parte II: « Cœnobium petii, vitam monasticam suscepi: sed misere ego semper involvor variis modis in levitatibus. »

15. At, inquis, ea dicit Alcuinus in persona monachorum Turonensium, in quorum gratiam ista dictabat. Ita sit sane: ergo saltem præerat monachis regulam sancti Benedicti sectantibus, inter quos ipse vivebat non aliter quam unus ex illis.

16. Verum in alia confessione seu professione fidei suæ, in qua loquitur Alcuinus in persona sua, discrete se monachum esse profitetur. Eam Confessionem in quatuor partes distinctam typis edidit eruditus vir Petrus Franciscus Chiffletius societatis Jesu, in cujus confessionis parte II, cap. 9, hæc orat: « Concede mihi fragillimo beatorum monachorum Patrum meorum imitari vestigia, » et in partis IV, cap. 16: « Post susceptam hanc monachi vestem multa commisi corde, ore, opere; » et infra: « Væ mihi miserimo, qui falsum monachi nomen fero, nihil dignum hujus nominis et habitus agens. » Ex his patet Alcuinum vestem habitumque monachi cum nomine gessisse. In partis IV cap. 15, optat se « necessariis famulantium obsequiis et impensa a fratribus reverentia nunquam extolli; » quod respondet objectioni ab Elipando factæ in Alcuinum, quod haberet « viginti millia servorum. » Et in cap. 17: « Amisi, inquit, locum dilectæ solitudinis, amicam mœroris, quietis et penitendinis, quem ab incœnitate semper dilexi. Idcirco in angustia et mœrore multo posita est anima mea, tuum super se ignorans judicium: quia secretum solitæ quietis et op-

portunæ ad te vacationis, quod semel incautus amisi, denuo invenire non potui. Hoc autem opto adhuc, suspiro et quæro: sed præpedientibus peccatis meis reperire non valeo. » Hæc manifeste docent auctorem fuisse abbatem quemdam monachum, et monachorum Patrem, multa famulorum frequentia stipatum, qui ex monasterio identidem ad turbulenta sæculi negotia rapiebatur, optantem denuo in monasterii solitudinem recludi, a sæcularibus negotiis immunem: quæ omnia conveniunt in Alcuinum, cujus epistola 25 (nunc 129) eadem habet omnino. Porro Alcuinus in hujus confessionis parte IV, cap. 15, postulat a Deo sibi concedi gratiam perficiendi quod regula nostra præcipit, nempe « vilitatem extremitatemque semper amare; » quæ verba omnino respondent his regulæ Benedictinæ verbis, in cap. 7, gradu 6 humilitatis, ut omni vilitate vel extremitate contentus sit monachus. Hanc vero confessionem ab Alcuino in propria persona factam probant relicta testimonia, et ea quæ de se loquitur auctor in partibus I cap. 30, ubi ait: « Necessarium duxi hunc mihi soli decernere sermunculum, » etc. Lege initium partis IV. Scio quosdam dubitare an Confessio hæc Alcuini sit, quorum dubitandi rationes inferius diluemus ^a.

17. Hæc sunt argumenta præcipua quibus Alcuini monastica professio probari potest, quibus nihil obstat quod Alcuinus in epistolis suis non se monachum, sed levitam aut diaconum inscribit. Si enim hæc ratio quidquam efficeret, æque probaret eum non fuisse abbatem, quod nomen (si non fallor) epistolis suis nusquam præmittit. Nimirum ea erat, ut sæpius dixi, illorum temporum consuetudo, ut quo quisque ordinis gradu insignitus erat, ab eodem etiam appellationem sumeret, monachi abbatisve titulo sæpius omisso. Et hæc ratio est cur Alcuinus apud veteres semper levita, aliquando abbas, rarius monachus dicitur. Nullum enim, qui ipsi monachi nomen tribuat, antiquiorem invenio Hariulfo Centulensi monacho, qui sub finem sæculi XI *Alcuinum abbatem, levitam et monachum* vocat in *Chronici Centulensis* lib. II, cap. 11.

18. Majoris momenti objecta quædam ex Vita præmissa ^b peti possunt.

19. ОБЪЕКТУ I est quod auctor in prologo, Benedicti Anianæ abbatis vitam monachis, Alcuini canonicis imitandam proponit his verbis: « Illorum vestigia sequamur, quos secum convixisse suo in tempore, et evidentibus indicis Christo placuisse certissime probaverunt, Benedicti scilicet monachis, et Alcuini per omnia canonicis imitatione digna. »

20. Hæc certe probant Alcuini vitam magis communem et canonicis accommodatam fuisse quam Benedicti, si canonicorum nomine sæculares canonicos intelligat auctor. At forsan monachos vitæ mitioris et laxioris canonicos appellavit, quales erant monachi Turonenses et Dionysiani, quorum alii monachos, alii canonicos sese dicebant. Unde Carolus in epistola ms. ad Martinianos: « Sive, inquit, canonici dicimini, sive monachi, » etc. Illos vitæ laxioris monachos describit Ardo in libro de Vita sancti Benedicti Anianæ abbatis, quem Ludovicus Augustus « omnibus in regno suo monasteriis præfecit, ut normam salutiferam cunctis ostenderet. Erant enim, » inquit Ardo, « quædam monasteria instituta canonice servantes, regulæ autem præcepta ignorantes. Cujus ille obediens jussis, circumivit singulorum monasteria, non solum semel et bis, sed et multis vicibus: ostendens monita regulæ, eamque eis per singula capita discutens, nota confirmans, ignota elucidans. Sicque actum est, providente Deo, ut omnia pene monasteria in Aquitania sita regularem suscipere formam. » Ex his verbis manifestum est fuisse tum monachos vitæ solutioris, *instituta canonica*, id est

A canonicorum, *servantes*, monasticæ regulæ negligentes: quibus Alcuinus imitandus proponitur, Benedictus vero monachis vitæ severioris. Hos abbates monachosque vitæ solutioris Patres concilii Turonensis anno 813 celebrati, cap. 25, compellunt, « ut ad pristinum revertantur statum, » præcipue vero abbates, qui « magis canonicè quam monachicè inter suos conversari videbantur. » Et Alcuini quidem vita, dum in aula regis versari coactus est, magis canonica quam monastica fuit; postea vero cum sibi redditus est, facultate a Carolo concessa secedendi in monasterium Turonense, ad severioris regulæ monasticæ leges denuo se recepit. Unde in superioris libri num. 14, legitur vitam ejus posthac *monasticæ inferioris* non fuisse. Responderi etiam potest canonicorum nomine intelligi monachos ecclesiarum cathedralium, quales in Anglia et in Germania atque etiam Romæ erant: quos *monachos canonicos* vulgatus Anastasius vocat in Gregorio papa IV. Vetus interpres Hugonis Reutlingensis, adductus a Goldasto in notis ad Ekkehardi junioris caput 4: « Processu, inquit, temporis quidam Alemanni, et præcipue canonici ordinis sancti Benedicti, qui cantum musicalem, » etc. Forsan ergo ejusmodi monachis in exemplum proponitur Alcuinus, cujus vita, ut dixi, non ita severa et rigida erat quam Benedicti, etsi utraque monastica.

21. ОБЪЕКТУ II est in his verbis, quibus auctor in cap. 3 Vitæ Alcuinum laudans ob vitam religiose institutam, postea ita exclamat: « O vere monachum monachi sine voto! »

22. Respondeo fuisse re vera tum monachos sine voto monachi, tametsi habitum monasticum gestabant. Sic Ludgerus (si tamen ejus factum in exemplum trahi potest), cum monasticum habitum annis minimum viginti gestasset, postea factus episcopus « cucullum portare desivit, eo quod promissionem observationis monachorum regulæ non fecerat. » Aut certe Alcuinum appellari « monachum sine monachi voto » propterea quod severiorem illam vitæ monasticæ formam non erat amplexus, sed molliorem ac magis temperatam. Denique (quod mihi magis probatur) Alcuinum non absolute dici « monachum sine monachi voto, » sed pro eo tempore quo puer adhuc erat, ut locum integrum legenti patet, id est pro eo tempore quo ipsi per ætatem vota monastica profiteri non licebat.

Repones, Sigulfum et Fridugisum, Alcuini discipulos, et in Eboracensis ecclesiæ schola educatos, habitu canonico usos fuisse. Ita sit sane: at eos primariæ ecclesiæ Eboracensi incardinatos fuisse non constat. Certe Sigulfus *Eboracensis civitatis ecclesiæ custos* fuisse dicitur; quo nomine cujusdam ejus urbis ecclesiæ rectorem significari existimo. Et forsan niista erat in Eboracensi ecclesia monachorum et canonicorum congregatio, uti in nonnullis etiam monasteriis. Nisi navelis, in ea ecclesia id contigisse quod de Bremensi scribit Adamus, clericos usos habitu canonico, regula vixisse monastica.

23. ОБЪЕКТУ III repeti potest ex cap. 8, ubi auctor ait, Alcuinum voluisse « sæculum relinquere, » postulata a Carolo Magno licentia « ducendi monasticam vitam » in monasterio Fuldensi « secundum regulam sancti Benedicti: » sed coactum apud Martinianos permansisse, ubi « vita ejus monasticæ inferior non fuit. » Non ergo, inquit, fuit re vera monachus, sed studio, affectu et moribus.

24. In his aliqua vera, aliqua obscura, quæ explanatione egent: obscurum id quod ait auctor, Alcuinum voluisse « sæculum relinquere, » quo sæculi vocabulo intelligere debuit sæculares occupationes, non sæculum ipsum, cui Alcuinus a puero nuntium remiserat. Hanc illustrationem suggerit epistola 25 (nunc

^a Vide Mabillonii *Dissertationem de Alcuini Confessione fidei*, supra, col. 1004. Edit.

^b Tomo I editionis nostræ. Edit.

131) ad Carolum, in qua hæc verba: « Nam fere ante hoc quinquennium sæculares occupationes, Deum testor, non ficto corde declinare cogitavi: sed vestræ piæ providentiæ consilio translatus sum in servitium sancti Martini, filici catholicæ et ecclesiasticæ sanctioni donante Deo proficuum. Non recessit tamen de corde prioris voluntatis affectus, sicut transacto anno vestræ pietati jam prædixi. » Et infra: « Inter fratres in ecclesia sancti Martini Deo fideliter servientes vivere vel requiescere sine ulla dubitatione desidero. » Hic duo observanda: unum, Alcuinum cogitasse declinare *sæculares occupationes*, quibus in aula implicatus erat; alterum, optasse ut quietus reliquum vitæ perageret, non Fulke, sed inter fratres ecclesiæ sancti Martini. Id verò tandem obtinuit, voti compos factus, ut postea dicemus. Hæc responsionis summa. Alcuinus aule negotiis identidem distractus, secessum peroptabat, non quo sæculum relinqueret, sed *sæculares occupationes*, id est non quo vitæ monasticæ nomen primum daret, sed quo pristinum vitæ genus ex integro repeteret, a sæculi negotiis expeditus.

25. Hæc sunt quæ ad probandam Alcuini monasticam professionem observare potui: quæ si quibusdam prolixiora videbuntur, integrum erit pro libito præterire. Hanc certe diligentiam a me exigebat et viri celebritas, et officii mei necessitas.

CAPUT IV.

Alcuini accessus in Galliam, res gestæ.

26. Unicum Alcuini accessum in Galliam hæcenus admiserunt viri eruditi: duplicem aut triplicem distinguere necesse est. Si *Albinus* ille *deliciosus* regis Caroli, is quem una cum Guffardo abbate ad Adrianum papam missum fuisse indictione 11, id est anno 773, vulgatus Anastasius scribit: si, inquam, Albinus ille non est alius ab Alcuino, dicendum est ipsum in Galliam accessisse, et Carolo adhæsisse ante hunc annum. Certe Sigebertus in Chronico et in libro de Viris illustribus, Alcuinum *imperatoris deliciosum* appellatum esse testatur. Id si probatur, triplex Alcuini adventus in Galliam admittendus est.

27. Nam anno 780 cum mortuo Ælberto Eboracensi episcopo pro Eanbaldi successoris obtinendo pallio Romam missus inde rediret, Parmæ occurrit Carolo Magno, qui ipsum in Franciam invitavit, ut ex superiori Vita intelligimus. Huc referenda videtur epistola 25 (nunc 131), in qua Carolum laudat, quod « ex diversis mundi partibus amatores » sapientiæ convocare studuerit: « inter quos, inquit, me etiam infimum ejusdem sanctæ sapientiæ vernaculum de ultimis Britanniae finibus adsciscere curastis. » Nisi forte id referas ad postremum Alcuini iter in Galliam, quod tamen divino monitu, nescio an etiam Caroli hortatu suscepit. In priori vero, de quo hic agimus, accessu illud contigisse puto, quod scriptum reliquit Alcuinus in epistola 15 (nunc 101): « Dum ego adolescens Romam perrexi, et aliquantos dies in Papia regali civitate demorarer, quidam Judæus, Julius nomine, cum Petro magistro, Pisano scilicet, Caroli Magni præceptore in grammatica, « habuit disputationem. » Alcuinus in Gallia sic detentus, aliquandiu versatus est in palatio, tumque factum est ut Carolus rex, qui « in discenda grammatica Petrum Pisanum diaconem senem audivit, » teste Eginhardo « in cæteris disciplinis Albinum cognomento Alcuinum, item diaconem de Britannia, Saxonici generis hominem, virum undecunque doctissimum præceptorem habuerit: apud quem et theoreticæ et dialecticæ, præcipue tamen astronomiæ ediscendæ, plurimum et temporis et laboris impendit. » Unde non immerito Carolus eum « charissimum in Christo præceptorem » vocat in fragmento epistolæ relato in Alcuini epistola 6 (nunc 162), quidquid in contrarium dicat Baronius. Huc spectant versus epigrammatis 199 (nunc 115) ad fra-

A tres Eboracenses, quod ad pangendos versus hortatur.

Talia namque placent vestro quia monera Patri,
Qui nunc egregias regalibus insonat artes
Auribus, et Patrum ducit per prata sequentem
Præpulchro sophiæ regnantem stemmate celsæ.

Et eo tempore Alcuinus cum Homero seu Angilberto amicitiam inivit, eique jam primicerio palatii Pippini Italiae regis scripsit epistolam 42 (nunc 26) circiter annum 783; quo fere etiam tempore scripsit epistolam 93 (nunc 44) ad Damocetam seu Ricolfum in expeditionem Saxonicam cum Carolo rege profectum, antequam Ricolfus Lullo in sedem Maguntinam successerit anno 787. Epistolam etiam ad Ludgerum, tum Casini morantem, Caroli Magni jussu scripsisse dicitur in sancti Liudgeri Vitæ secundæ lib. 1, cap. 14, ut eum in Franciam revocaret. Id si verum est, Alcuinus anno 786 in Gallia erat.

B 28. Post aliquantam in palatio moram Alcuinus in patriam reversus est, ex Vitæ num. 13. Id accidisse videtur anno 790, quo epistola ad Colcum lectorem in Scotia scripta est, ut postea probabo num. 87. Reversus quippe ex Gallia, varia munera ecclesiis et monasteriis distribuit, tam pro se quam pro Carolo rege, a quo nuper recesserat. Significat vero discessionem subortam inter Carolum et Offam reges, « ita ut utrinque navigatio interdicta esset. » Tum addit: « Sunt qui dicunt nos pro pace esse in illas partes mittendos. » Quæ fuerit hujus simultatis causa, discimus ex Chronici Fontanellensis cap. 15 in editis, ubi Carolus Magnus filio suo æquivoce filium Offæ regis « in conjugium expositulasse » dicitur: sed illo non acquiescente, « nisi Berta filia Caroli Magni ejus filio nuptui traderetur, » Carolum inde commotum præcepisse, « ut nemo de Britannia insula ac gente Anglorum mercimonii causa litus Oceani maris attingeret in Gallia. Sed hoc ne fieret, admittitione ac supplicatione Gervoldi abbatis inhibita esse. »

C 29. Alcuinus dein post tres annos, accepta episcopi sui licentia, nuda divino revenit in Franciam, ad Elipandi et Felicis errori in Ecclesiam gliscenti sese opponeret. Ita enim de se ipse tradit in præfatione librorum adversus Elipandum: « Divina, ut credo, jubente dispensatione ad gloriosum et omni honore nominandum hujus regni principem et regem Carolum vocatus adveni: sicut mihi quidam sanctissimus vir, prophetiæque spiritu præditus, Dei esse voluntatem in mea prædixerat patria. Etiam et ut vir venerabilis totusque Deo deditus meus mihi mandatum dederat magister, ut si alicubi novas audirem oriri sectas apostolicis contrarias doctrinis, mox totum me in catholicæ defensione fidei dedissem. » Magister iste Alcuini est Ælbertus, ex Vitæ num. 11.

D 30. Tempus quo altera hac vice accessit in Franciam signat Alcuinus ipse in lib. 1 adversus Elipandum: « Antequam ego eodem sapientissimo rege Carolo jubente venissem in Franciam, hæc eodem erroris vestri secta, eodem glorioso principe præsentente, præsentente Felice, quem multum laudare soles, vestræ partis tunc temporis defensore, ventilata est in celeberrimo loco, qui dicitur Raginisburg. » Atqui ex Annalibus incerti auctoris, cui monachus Ecolismensis in Vita Caroli attestatur, « anno 792 hæresis Felicianæ, ipso auctore eam abnegante, apud Ragenesburg primum damnata est. » Itaque cum Alcuinus concilio Francofurtensi anno 794 contra eandem hæresim congregato interfuerit, dicendum est ipsum sub finem anni 792 aut anno insequenti in Franciam revertisse.

31. De hoc itinere agens Rogerius Hovedenus, ita scribit: « Anno ab incarnatione Domini 792 Carolus rex Francorum misit synodalem librum ad Britanniam, sibi a Constantinopoli directum, in quo libro, heu, proh dolor! multa inconvenientia et veræ fidei contraria reperta sunt: maxime quod pene omnium Orientalium doctorum, non minus quam trecento-

rum vel eo amplius episcoporum, unanimi assertione confirmatum, imagines adorari debere; quod omnino Ecclesia Dei exsecratur. Contra quod scripsit Albinus epistolam ex auctoritate divina Scripturarum mirabiliter affirmatam: illamque cum eodem libro ex persona episcoporum et principum nostrorum regi Francorum attulit. »

CAPUT V.

Alcuini præsentia in duobus conciliis.

32. Regressus in Franciam vir pius, anno 794 interfuit concilio Francofurtensi, in quo ejus operam valuit, ut Patres ipsum in suffragiorum partem acceperint, edito decreto, quod concilii postremum est, in hæc verba: « Commonuit etiam Carolus, ut Alcuinum ipsa sancta synodus in suo consortio, sive in orationibus recipere dignaretur, eo quod esset vir in ecclesiasticis doctrinis eruditus. Omnis namque synodus secundum admonitionem domini regis consensit, et eum in eorum consortio sive in orationibus receperunt. »

33. Et certe quantum laboris susceperit ad debellandam heresim Elipandi et Felicis episcoporum de adoptione Christi, testantur libri septem adversus Felicem; testantur etiam alii quatuor adversus Elipandum editi, qui septem lecti sunt et probati in præsentia domini regis et sacerdotum ejus, » ut ipse ait in lib. 1 adversus Elipandum.

34. Tum mentionem facit synodi Aquisgranensis anno 799, convocata post Orgellitanam: « Sed et idem Felix, » inquit, « anno præfati gloriosi principis tricesimo secundo advocatus voluntarie veniens ad Aquis palatium, ibique in præsentia domini regis et optimatum illius, sive sacerdotum Dei rationabiliter auditus, et veraciter convictus; atque Deo dans gloriam, veramque confessus fidem, in pacem catholicæ unanimitatis reversus est cum suis discipulis, qui ibi tunc temporis erant præsentes. » Id factum opera et disputatione Alcuini, qui eo in conventu Felicem convicti, ex Vitæ cap. 7, tametsi id modeste dissimulavit.

CAPUT VI.

Præfectura in variis monasteriis, recte facta.

35. Variis monasteriis præfectus a Carolo est, ut hoc quasi vinculo in Gallia retineretur. Nam post breve tempus a postremo accessu in Franciam, « dedit illi Carolus duo monasteria, Bethlehem scilicet, quod alio nomine Ferrarias vocatur; et sancti Lupi apud Treacas, » in Vitæ cap. 6. Adjecit etiam cellam sancti Judoci, et monasterium sancti Martini; quod postremum quo tempore susceperit Alcuinus, quidve in eo gesserit, explicandum est.

36. De commisso sibi regimine Martiniani cœnobii Alcuinus ita loquitur in epistola 23 (nunc 129): « Fere ante hoc quinquennium sæculares occupationes, Deum testor, non ficto corde declinare cogitavi, sed vestræ piæ providentiæ consilio translatus sum in servitium sancti Martini. » Scripta est epistola hæc in reditu Caroli Magni ex Italia. In ea quippe Alcuinus ait se de Caroli ex Italia reditu anxium fuisse; tandemque, quamvis sero, vocem optatam concurrentium insonuisse auribus suis: « Jam jamque veniet, jam Alpes transivit. » Quod in annum Christi octingentesimum primum referre oportet, quo Carolus imperator dictus, Roma huc regressus est. Neque enim id revocari potest in penultimum ipsius iter trans Alpes, quod accidit anno 786, siquidem non nisi post concilium Francofurtense Alcuinus abbatie Martinianæ prælatus est. Cum ergo quinquennio ante annum Christi 801 id factum sit, dicendum id contigisse anno 796.

37. Sancta-Marthani Garulfo Martiniano abbate Alcuinum substituunt: at constat eum non Garulfo, sed Itherio successisse. Carolus in diplomate quod Alcuino pro Cormaricensi monasterio concessit, Itherium abbatem illius *antecessorem* vocat, ut postea

videbimus num. 56. Idem probat diploma Pippii Aquitanie regis Fridegiso abbati concessum, apud Labbeum in Miscellaneis curiosis: in quo « Itherius quondam abba Erlaldo, Ludovici Augusti senescalpo « villam Marciagum » precario dedisse; eamque « postea dominus Alcuinus [in editis, mendose, Alcrinus] successor ejusdem monasterii rector, » ad petitionem ipsius Ludovici prædicto Erlaldo confirmasse dicitur. Hic est Itherius, cui in extremo posito Alcuinus direxit epistolam 75 (nunc 32) *dilectissimo Patri Itherio* inscriptam, qua eum in extremo illo agone consolatur et accendit.

38. Eo in munere multa præclare gessit vir integerrimus. Monachos quippe, quorum alii se canonicos, alii se monachos ferebant, a solutiori vitæ genere ad religiosum revocavit: cœnobitas induxit in Cormaricense monasterium ab Itherio abbate condi cœptum: hospitalem domum in gratiam peregrinorum condidit in pago Tricassino; et oratorium quoddam Turonis: ac denique publicas in ea urbe scholas aperuit. De his omnibus dicendum singillatim.

CAPUT VII.

Status monasterii sancti Martini sub Alcuino.

39. Monasterium sancti Martini nomine et tumulo illustratum, monachis Benedictinis sæculo septimo paruisse constat ex litteris Ibbonis Turonensis episcopi, qui immunitatis privilegium concedit fratribus ejus loci, « ubi monachi secundum regulam sancti Benedicti conversari videntur. » In libello de Vita sancti Pardulli abbatis Waractensis, tempore Caroli principis cognomento Martelli, mentio fit *Audelandi abbatis et monachorum* ejusdem loci, et in Chronico Fontanellensi cap. 9 in editis laudatur « Teutsindus Pater cœnobii sancti Martini, » uti et Fontanellensis ab anno 834, « qui dicere solitus erat fratribus Turonicæ ecclesiæ: Nisi vestram correxeritis vitam ac mores, Erinharium meum præpositum ex Fontinella huc adducam, qui aratra vestra rectum doceat sulcare. » An id præstiterit Teutsindus, incertum: constat vero etiam principatu Caroli Magni ita ibi solutam fuisse regularis vitæ disciplinam, ut alii se canonicos, alii se monachos dicerent, ut patet ex ms. epistola Caroli ad illos scripta, in gratiam Theodulfi Aurelianensis episcopi, reum quemdam repentis, qui ad tumulum sancti Martini confugerat. Ex quo intelligimus, in eo monasterio contigisse id quod de Dionysiano testantur Ludovici Augusti litteræ, ut monachi, alii suæ professionis immemores, aut certe poenitentes, se canonicos præferrent, alii monachos: vario utentes indumentorum et vitæ genere, prout sua cuique libido suggerebat. Hæc in primis causa movit Carolum Magnum, ut mortuo Itherio abbate Alcuinum eo dirigeret ad corrigendos eorum mores; et Alcuinus ante id tempus jam ad eos scripserat epistolam 31 (nunc 23), quia eos hortatur ad charitatem, obedientiam et humilitatem: « quæ tria, » inquit, « præcepta monachis aperient portas cœli; » præfatus « non esse laudabile in vestimentis habitum imitari Patrum sine observatione mandatorum, quæ illi statuerunt Deo servientibus. » Dein rogat, ut ne se « præsumptuosum » æstiment, quod ipsis hæc scribat. « Charitas, inquit, me compulit in has prorumpere litteras. » Quæ verba satis Innuunt eam epistolam scriptam ab se fuisse ante quam loci regimen obtineret. Hoc adeptus, iisdem direxit epistolam de *Confessione peccatorum*, inscriptam *dilectissimis in Christo filiis bonæque æpei adolescentulis, qui in ecclesia summi pontificis protectorisque magni beati Martini Domino Jesu deservire videntur, atque ab ecclesiasticis erudiuntur magistris in Domino Deo*; ratus, id quod res est, primam hanc esse viam reverendi ad Deum. Neque vero irritam ejus operam fuisse probant epistolæ 23 (nunc 129), ad Carolum, hæc verba: « Inter fratres in ecclesia sancti Martini Deo fideliter servientes vivere vel requiescere Deo miserante sine ulla dubitatione desidero. »

40. Monachos eo in loco perstitisse vivente Alcuino certis mihi videor deprehendisse argumentis. Itherius abbas Martinianus primariis litteris de conditione cœnobii Cormaricensis anno 23 Caroli regis subscribit cum aliquot monasterii sui cœnobitis : ex quibus qui presbyteri aut diaconi erant, omisso (ut tum mos erat) monachi titulo, ordinem quisque suum apponunt *presbyter*, sive *diaconus* : qui vero infra hos gradus erant, *monachi* subscribunt. Deinde mortuo Itherio Alcuinus in cœnobium Cormaricense monachos induxit, impetrato Caroli privilegio, « ut locus ille non auferretur de potestate sancti Martini : sed ut ibi pleniter sub regula sancti Benedicti vivant degentes monachi, et habeant protectionem et subsidium ab abbatibus monasterii sancti Martini, » a quibus ipsi regerentur, dato diplomate anno 22 regni Caroli, id est anno Christi octingentesimo. Atqui longe tum ab optimi principis, tum ab Alcuini religione, tum a moribus illius ætatis abhorrebat, ut monachorum cœnobium canonicis subjicerentur a prima sui institutione. Adde Alcuinum paululum ante quam Turonico monasterio præficeretur, Martinianos appellasse monachos in epistola jam citata num. 39. Denique Alcuini successor ac discipulus Fridugisus inter fratres conscriptos monasterii sancti Galli, non cum canonicis, sed cum monachis suis recensetur hoc modo : « *Nomina fratrum de Turonis* : Fridegisus abba, Flodomarus monachus, Gisletramnus monachus, Ansegarius monachus, Adilleodus monachus, Melmoinus, » etc., apud Goldastum. Ex quibus manifestum est Fridugisum seu Fridegisum abbatem monachos eo loci aliquandiu perseverasse. Falsum proinde id quod in Turonico chronico legitur, « anno 796 Carolus regem instituisse canonicos in ecclesia beati Martini auctoritate Adriani papæ, eisque Alcuinum magistrum suum præfecisse. » Certe ipso anno Alcuinus isti monasterio præfectus est, non ut canonicos monachis substitutos regeret, sed ut monachos soliores ad rectam vivendi rationem reduceret, quorum alii se monachos, alii canonicos se ferebant tum, cum Carolus pro Theodulfo Aurelianensi episcopo epistolam ad eos scripsit : quo tempore *venerabilis Alcuinus* loco præerat.

41. Crediderim tamen monachis substitutos fuisse canonicos sub regimine Fridulgisi abbatis. Certe ante medium sæculum nonum jam in ecclesia Martiniana canonici erant. Patet ex testamento Ansegisi abbatis Fontanellensis, qui anno 835 « Canonicis Martinianis legavit libram unam, » et ex historia translationis sancti Martini a sancto Odone scripta, in qua canonici sancti Martini anno 853 corpus sacrum ex urbe Turonica detulisse dicuntur, quos Audradus Modicus *clericus domni Martini* appellat, et in diplomate Caroli Calvi Hugoni abbati concesso anno regni 30, Christi 860, *præfati cœnobii venerabiles canonici* vocantur, apud Labbeum in *Miscellaneis curiosis*. Ex his colligo canonicos monachis eo in loco successisse Fridugisum abbatem, at quo modo id acciderit, inquirendum.

42. Rem sic narrat sanctus Odo abbas apud Joannem monachum in ipsius Vitæ lib. III, cap. 1 : « Ante hos annos persistente monastica congregatione apud ecclesiam beati Martini quæ est Turonis, cœperunt modum suum consuetudinesque relinquere, ac propriis voluntatibus vitam suam propositumque corrumpere. Relictis namque nativis et assuetis vestimentis, cœperunt fucatas atque fluxas pallioque ornatas circumferre cucullas et tunicas. Calceamenta quoque quibus induebantur, adeo erant cocleata ac nitida, ut vitreum colorem viderentur assumere. Ad laudes namque nocturnas, ne aliquo pedem modo offenderent, cum luce diei surgebant. Ista et horum similia multa contra regulæ jura faciebant. Quibus rebus cum decrevisset Deus finem imponere, nocte quadam omnes quiescentes, cum unus ex eis eandem horam insomnem duceret, vidit duos viros dormitorium ingredi, unum videlicet *gladium manu tenentem*, cui alius imperabat, indicans

A singillatim eos his verbis : Percute hunc, et hunc percutere. Cumque eum qui hæc intuebatur, voluisset appetere, emissâ voce adjuravit eum dicens : Adjuro te per Deum viventem, ut non interficias me. Statim percussor gladium contraxit, et ipse solus evasit ex omnibus. »

43. Hæc sancti Audonis narratio, quam Joannes monachus ex ipsius ore accepit; quæ sane magnæ auctoritatis esse debet, tum ob viri sancti gravitatem, tum ob id quod rei gestæ subæqualis erat.

44. Paulo aliter rem explicat Ademarum Ecolismensis monachus in Chronico, ubi de Carolo Calvo et de ingressu monachorum in monasterium sancti Martialis : « Qua tempestate » inquit, « monachi sancti Martini Turonis, nemine cogente, ante corpus ejusdem, abjecto monachis schemate, schema induunt canonicale, sacramenti hoc firmato super corpus beati Martini. Et carnibus refecti, mox peste correpti, mane facto in lectis reperti sunt mortui omnes a majore ad minorem; et de reliquo locus ipse a canonicis habitatur. » Pestis sævissima in Gallia fuit annis 819 et 23, teste Eginhardo. Forsan alterutro anno contigit hæc clades.

45. Fridugisum huic mutationi facile manus dedisse conjicio ex simili facto, quod patravit in monasterio Sithiensi, cui etiam præerat. Nam abbas ecclesiarum sancti Bertini et sancti Audomari factus anno 820, « cum cerneret abbatiam universam tot monachorum usibus delegatam, ut puta centum et triginta monachorum inter utraque monasteria degentium, nihilque suarum voluptatum usibus sequestratum, avaritiæ jaculo cæcatus, in capiteo sancti Bertini loco, ubi octoginta et tres monachi deserviebant Domino, sexaginta pro humana potius laude quam pro Dei amore retinuit; reliquos districtioris vitæ viros, quos suæ perversitati putavit non consensuros, de monasterio expulit. In sancti Audomari quoque monasterio, ubi regulariter viventes aderant quadraginta monachi, triginta canonicos deputavit. Et quia canonicus erat, cum canonicis in sancti Audomari monasterio sæculariter vivebat. » Hæc ex auctore anonymo in lib. I de Miraculis sancti Bertini, cap. 6, qui auctor in capite sequenti ait Fridugisum mortuum esse « quarto decimo regiminis sui anno, » nimirum anno 834. Ex his verisimile est Fridugisum hujusmodi mutationis in Martiniano cœnobio, si non auctorem, at certe fautorem et approbatorem fuisse.

46. Qualiter post illam mutationem ordinatum sit monasterium, tradunt Philippus decanus, Rainaldus thesaurarius, totumque capitalum beati Martini Turonensis, in epistola Philippo Colonensi archiepiscopo scripta de Vita sancti Martini et quibusdam ipsius miraculis. « Multis, » inquit, « post hæc annis evolutis mutationem et ordinem, et consuetudinis passa est ecclesia sancti Martini : et pro monachis, vel propter inertiam, vel propter frequentantium inquietudinem integre non prosequentibus, canonici a principibus terræ substituti sunt, trecentis quæ tunc temporis erant præbendis ad numerum centum quinquaginta restrictis. Et ad temperandum laborem illum fastidiosum et intolerabilem, juges illæ et interminabiles psallentium alternationes ad certas et discretas, sicut in aliis sit ecclesiis, horas distinctæ sunt. De redditibus autem et thesauris ecclesiæ ipsius pars maxima decisa est : de qua tres congregationes, quæ ad canonicorum arbitrium subservirent, constructæ et dicatæ sunt : quæ omnia hodieque in Christi nomine constant. » Hi illi circiter annum 1145. Hanc vero epistolam in ms. codice reperi inter alias Wiberti abbatis Gemblaccensis, qui tum florebat.

CAPUT VIII.

Scholæ Turonicæ et aliæ aliis in locis; Alcuini alia facta Turonis.

47. Non solum monachorum Turonicorum morus

correxit Alcuinus, sed etiam eo in loco publicas aperuit scholas, quas homines undequaque concurrentes frequentabant. « Ego Flaccus vester, inquit ipse in epistola 1 (nunc 43) ad Carolum, « secundum exhortationem et bonam voluntatem vestram, aliis per tecta sancti Martini sanctarum mella Scripturarum ministrare satago; alios vetere antiquarum disciplinarum mero inebriare stulto; alios grammaticæ subtilitatis enutrire pomis incipiam: quosdam stellarum ordine, ceu picto cujuslibet magnæ domus culmiæ, illuminare gestio: plurima plurimis factus, ut plurimos ad profectum sanctæ Dei Ecclesiæ et ad decorem imperialis regni vestri erudiam. » Hæc Alcuinus ad Davidem. quo nomine Carolum Magnum appellare solet.

48. Aliis etiam in locis Alcuinus scholas tenuisse dicitur, nempe Romæ, in monasteriis Fuldensi, sancti Galli, et sancti Medardi, si Trithemio aliisque nonnullis credimus. Alfridus in lib. 1 de Vita sancti Ludgeri num. 9, laudat Alcuinum, « qui temporibus Caroli junioris in Turonis et in Francia magisterium exercuit, » quæ verba satis declarant cum alibi præterquam Turonis docuisse, at quibus in locis, non ita certum.

49. Illud mihi constat eum neque Romæ, neque Fuldæ, nec in monasterio sancti Galli litteras professum esse. Quam male sibi conveniret cum Romana mansione, testatur ipse in epistola 13 (nunc 109) ad Carolum, qui Romam anno 800 profecturus, eum secum pertrahere conatus fuerat. « Sed et de hoc, » inquit, « quod mihi improperare voluistis, me fumo sordentia Turonorum tecta auratis Romanorum arcibus præponere; scio vestram legisse prudentiam: Melius, inquit, sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa in domo communi. Et ut cum pace dicam, magis ferrum nocet oculis, quam fumus. Turonis enim fumosis tectis contenta, Deo donante per vestra bonitatis providentiam in pace permanet: Roma vero quæ fraterna discordia initiata est, insitum dissensionis venenum huc usque tenere non cessat. » Qui eum Romæ docuisse putaverunt, videntur fuisse decepti carmine Rabani Mauri, libris de Cruce præfixo, quod carmen *Intercessio Albi pro Mauro* inscribitur. Cum enim carmen istud sancto Martino dicatum sit, illi ad pontificem romanum retulerunt. Errandi occasio hæc fuit Trithemio in libro 1 de Vita Rabani, ubi laudat Alcuinum, « qui primus, » inquit, « apud Gallos et Italos, Romæ, Parisiis et Suessionis, scholis monachorum publicis prælatus, multa scripsit ad utilitatem communem, et plures in omni scientia auditores educavit doctissimos. Ad hunc venerabilem virum, eo tempore in urbe Roma custodem et ministrum ecclesiæ Lateranensis, ac scholis monachorum publicis præsidem, Ratgarius abbas de Fulda misit Rabanum. Non dubium quin Trithemius hæc scribendo respexerit ad prædicti carminis hos versus.

Sancto Dei præsul, meritis in sæcula vivens,
Causam quam ferimus suscipe mente pia.
Nempe ego cum fueram custos humilisque minister
Istius ecclesiæ, dogmata sacra legens
Hunc puerum docui divini famine verbi,
Ethicæ monitis et sophiæ studiis.

Hos, inquam, versus, quos Rabanus in Alcuini persona dedicavit sancto Martino, cujus ecclesiæ *custos et minister*, id est abbas, Alcuinus erat; Trithemius ad pontificem Romanum et ad ecclesiam Lateranensem retulit.

50. Etsi Alcuinus Cæsaroduni Turonum quam maxime scholas tenebat, identidem tamen veniebat in aulam cum discipulis suis, a Carolo Magno invitatus. Huc spectat Theodulfus Aurelianensis episcopus in lib. III, carmine 3, ad Angilebertum, ubi de aulæ assecdis.

Flaccus abit senior, pueris comitatus ab urbe:
Dum lux plena redit, tunc redit ipse domum.

Et in fine:

Dum veniet Flaccus pueris comitatus et odis,
Tunc sperare licet jam potiora tibi.

Cum vero hæc aulæ mora viro pio molesta esset, multoties Carolum rogavit ut ab ea absolveretur: quod tandem obtinuit, ut postea dicemus. Porro post priorem adventum suum in Galliam, assidue in palatio versabatur, ut Carolum variis disciplinis imbueret, supra num. 27.

51. Hæc causa fuit cur Academiæ Parisiensis origo Alcuino auctori tribueretur. Cum enim Lutetiæ Parisiorum esset aula frequens, in qua litteras docebat Alcuinus, factum est ut conditor Universitatis Parisiensis diceretur, qui palatinis scholis præfectus erat. Et certe Carolo hortator fuit, si non auctor, ut *Athenæ nova perficeretur in Francia*, in epistola 10, suisque et dictis et scriptis Francorum animos ad studia litterarum accendit.

52. Præterea cum discipulis aliquando versatus est in *cellula in eremo*: quæ cellula non alia mihi videtur esse quam Cormaricense monasterium, de quo postea dicam. Illud vero maxime commodum in gratiam litteratorum effecit apud Carolum, ut scriptores commata et puncta jam dudum neglecta observarent in posterum, ex epistola 15 (nunc 101), et ex carmine 126 (nunc 67).

53. Denique in Turonico monasterio ædes sacras ab eo relectas esse patet ex epigrammatis 219 et 221, quod posterius ita se habet:

Albinus veniens peregrino vatis ab orbe,
His quem direxit præclara Britannia terris.
Suscipit hunc Carolus hujus rex inclytus orbis,
Cum pietate sacræ sophiæ, tum propter amorem.
Hic diruta diu camerarum culmina jussit,
Ut cernis, lector, totam renovare per aulam:
Hæc loca reliquias statuens aptissima sacris,
Sanctorum requies certis ut haberet honores.
Ut decet in terris venerari sancta piorum,
Quos Deus in caelis voluit regnare per ævum.

CAPUT IX.

Monachorum introductio in Cormaricense monasterium.

54. Postquam Alcuinus monasticam disciplinam in Turonico monasterio utcumque resarcivit, litterarum studiis in eo instituit; ad se etiam pertinere putavit ut monachos regulæ nostræ servantes induceret in cœnobium Cormaricense (*Cormeri*) ab Itherio decessore suo inchoatum. Quæ sane mentis agitatio non facile cecidisset in hominem, qui canonicam vitam monastice prætulisset.

55. Itherius in litteris suis de conditione hujus monasterii confectis anno 23 regni Caroli, vii *Idus Februarii*, id est anno 791, ait ædificatam ab se ecclesiam, in qua *trina* construxit *altaria*, « ubi, » inquit, « sanctorum posuimus apostolorum reliquias, in seniore scilicet, » id est principali, « altario sancti Pauli; alio quidem sancti Petri apostolorum principis; tertio vero sancti Martini, » sequæ in dedicatione prædictæ basilicæ tradidisse prædica quædam « ad memoratum sanctum locum, qui nuncupatur Cella sancti Pauli, quod Cormaricus a priscis et hactenus vocatur. » Ex quibus aliisque litteris Joachimus Perionius, ejus loci singulare ornamentum, recte arguit commentum eorum, qui *Cormaricum* dictum fabulantur a *corde mærente*: quam vocem usurpatam aiunt ab illo monacho qui solus internectionem in Turonico monasterio ab angelo factam effugisse dicitur, quique in illam solitudinem se recipiens, monasterio Cormaricensi originem dedit: interrogatusque quis esset, id solum responsi protulerit, *Cor mærens*. Unde relictum loco nomen *Cormeriacus*. Quod quam fabulosum sit, ex eo constat quod anno 791, quo nondum acciderat clades illa Turonensium monachorum, Cormaricense monasterium, quod mendose *Cormeriacum* vocant, condi cœptum est in loco qui, teste Itherio, *Cormaricus a priscis* vocabatur.

56. Itherio mortuo Alcuinus litteras obtinuit a Carolo Magno « ut licitum haberet monachos constituere in cella sancti Pauli, quæ rustico nomine Cormaricus dicitur, qui regulariter secundum sancti Benedicti statuta in ea viverent : quem locum Itherius abba antecessor suus ex comparato acquisiverat, » dato diplomate in *Nonas Junii anno 32 et 37 regni Caroli, Turonis in monasterio sancti Martini*, id est anno Christi octingentesimo, quo Carolus post Pascha Centulæ celebratum, ad tumulum sancti Martini profectus est. Cormaricum inducti sunt monachi viginti, quos Benedictus Anianæ abbas Alcuino suppeditasse memoratur apud Ardonem in ipsius vita. Hi abbati Martiniano subesse jussi.

57. Perstitit istud monasterium sub regimine abbatibus Martiniani usque ad annum 7 imperii Ludovici Augusti, quo imperator annuit, « ut licitum sit monachis ejus loci secundum regulam sancti Benedicti de eadem congregatione Cormaricensi abbatem eligere, cum consensu tamen abbatibus ac congregationis sancti Martini ; » qua in congregatione Cormaricensi minimum *quinquaginta monachi* esse debeant. Erit forsitan qui putet Cormaricensibus et potestatem eligendi ex seipsis proprii abbatibus factam ob mutationem monachorum in canonicos in Turonico sancti Martini monasterio. Primus Cormarici abbas proprius electus est Jacob, in libro de instauratione Glanfoliensis monasterii laudatus : cui successit Odaecer, Lupi abbatibus Ferrariensis consanguineus, ex Lupina epistola 86, ad quem etiam scripta exstat epistola 90, in qua viciniam Villalupense (*Villeloin*) monasterium rebus cœnobii sui auxit, Ludovici Germaniæ regis privilegio munit, et per Herardum Turonensis sedis pontificem ecclesiam loci dedicari curavit anno 859. Denique anno 1096 Urbanus papa II in concilio Turonensi « perpetuo decreto » præcepit, ut Cormaricensis abbas « electus de beati Martini sepulcro baculum sumat ; itemque defuncto abbate semper ad eundem locum baculus referatur, ut super illa sanctissima confessoris apostolici membra communi decani et capituli jussu signum illud pastoralis regiminis semper accipiatur, » prout legitur in pontificis litteris in Spicilegii tomo VI. Cormaricense monasterium ad Angerem (*l'Indre*) fluvium in pago Turonico situm, sub Benedictina sancti Mauri congregatione, uti et Villalupense, hactenus subsistit.

58. De Cormaricensi intelligenda mihi videntur Alcuini epigrammata duo, nempe 198 et 222 (nunc 221 et 229) *de cella in eremo*, in qua studia litterarum aliquando per Alcuinum Homerumque (is est Angilbertus abbas Centulensis) excolta fuisse dicuntur. In priori leguntur hi versus :

Hæc est quam cernis silvestri rustica tecto
Constructa in eremo cellula nobilior.
Hæc studiis floret sacris, œophaica ^a jura
Perlegit, et tractat clancula diæta senum.

Et in epigrammate 222 :

O mea cella, mihi habitatio dulcis, amata,
Semper in æternum, o mea cella, vale.
Undique te cingit ramis resonantibus arbor,
Silvula florigeris semper onusta comis.
Præta salutaribus floreant omnia et herbis,
Quas medici quærit dextra salutis ope.
Flumina te cingunt florentibus undique rigis,
Retia piscator qua sua tendit ovans.
Pomiferis redolent pomis tua claustra per hortos,
Lilia cum rosulis candida mista rubris.
Omne genus volucrium matutinas personat odas,
Atque creatorem laudat in ore Deum.
In te personuit quondam vox alma magistri,
Quæ sacro sophiæ tradidit ore libros.
In te temporibus certis laus sacra Tonantis
Pacifidis sonuit vocibus atque animis.
Te mea cella modo lacrymosis plango camentis,
Atque gemens casus pectore plango tuos.
Tu subito quoniam fugisti carmina factum [F., fato]

• Forte, theosophica.

Atque ignota manus te meo tota tenet.
Te nolo nec Flaccus, nec fati [F., fati] Homerus
[habebit :

Nec pueri musas per tua tecta canunt.

In hoc carmine, quod non videtur esse Alcuini propter nos versus, quibus eo in loco *vox alma magistri quondam sonuisse*, et *ore sacro sophiam* didicisse perhibetur ; forsitan significatur translatio regiminis a Fridugiso in Jacobum abbatem proprium ejus loci, qui abbati Martiniano antea paruerat. Nisi male hoc epigramma interpretari de cella sancti Judoci, cujus possessio post Alcuini obitum translata est in Ferrariense monasterium, tum in manus Odulfi comitis : qua de re passim conqueritur Lupus abbas Ferrariensis monasterii, cui hæc cella tributa a Ludovico Pio fuerat, quam prius Carolus Magnus Alcuino concesserat « ad eleemosynam exhibendam peregrinis, » ut Lupus scribit in epistola 11. De hac cella loquitur Alcuinus in epistola 95 [nunc 44]. « Martinus, » inquit, « in vicos apud sanctum Judocum infirmus remansit. »

59. Ad hæc Alcuinus xenodochium in loco appellato *ad Duodecim-pontes*, in pago Tricassino ad Sequanam, erexit dotavitque in gratiam pauperum, maxime vero peregrinorum : cujus rei litteras ab Alcuino confectas huc referre non pigebit : « In nomine Domini qui regnat in perpetuum. Ego Alcuinus, licet indignus, rector atque gubernator monasterii rerumque sancti Martini præclarissimi confessoris Christi, has litteras jussu et decreto domini Caroli serenissimi imperatoris dictavi, ne in posterum a successoribus meis vel a qualicumque persona partibus subter insertis valeat fieri deinceps ulla inquietudo. Decrevi siquidem, Deo Christo inspirante dominoque Carolo favente, hospitale in loco celeberrimo, qui vocatur XII Pontes, ad susceptionem peregrinorum ob eleemosynam construere præfati domini imperatoris, prolisque ejus et omnis ejus prosapia, ac statu exercitus Francorum. Quod ita et feci, accipiens a domino meo terræ portiunculam inter duos pontes et duas aquas Sequanæ fluminis, sicut in sua auctoritate infra terminationem continetur : in qua construxi oratorium beatissimæ Dei genitricis Mariæ, hospitalesque domos ad perpetuam peregrinorum susceptionem, ut præfati sumus. Addidit quoque in idem dominus meus cum conscriptione et instrumento litterarum, sanctique nominis sui auctoritate, terram in Rhemense Campania decem manentium, ubi dicitur Marmorico-villa (*Marmerville*). Sed et Leotardus vir nobilis ex suo proprio tradidit in eleemosynam sibi perpetuam terram et possessiones duobus in locis, id est in Ferroco et Mariniaco. Sed et Frambertus presbyter aliquid tradidit in loco qui dicitur Brituarria. Suus quoque nepos, nomine Marato, sub venditionis titulo in loco qui dicitur Mariniaco, cui dedi quatuor libras argenti. Deinde per auctoritatem domini imperatoris tradidimus ad eundem locum in loco ubi dicitur Patiaco, et villa Dofio et Muerneto, sicut in donatione ordine continetur : et alio loco, ubi dicitur Patiaco super Igrua, seu et in Curcella et in villa Cavanno, quod Sighertus et ejus parentes sancto Martino delegaverunt. In villa quoque Collorio et in valle Flaviacense atque Muilliare, quæ Adalbertus filius Berigarii ad vicem germani sui Ermenfredi partibus ejusdem sancti delegaverunt, sicut in legalibus singulis donationibus continetur, ad ea loca aspicientes vel pertinentes, omnia ex omnibus. Alii quoque homines ingenui illis habitantes in partibus dederunt portiunculas terrarum perpetuo jure in locis diversis, ut est in monte Gratiano, etc., hæc omnia legitime possessa atque habita ad præfata pertinentia ecclesiam beatæ Mariæ, ratione infra scripta interposita perpetuo jure ob eleemosynam domini nostri atque meam trado ideo Jesu Christo et sancto Martino, ad pauperum perpetuam susceptionem, ut se-

latia ibi iter agentes habeant perpetua consuetudine, secundum possibilitatem et benedictionem Domini, quam credo per intercessionem beate Mariæ et sancti Martini daturus est loco illi rebusque a seum pertinentibus, per elemosynam domini mei regis Caroli, ejusque perpetualiter prolis, regumque Francorum, atque in remedium animæ meæ, et prosperitatem successorum meorum, sanctæque familiæ sancti Martini salutem. Obsecrans per nomen et majestatem sanctæ Trinitatis atque per sanguinem redemptionis nostræ, necnon et per terribile iudicium, in quo rationem redditurus est unusquisque fidei suæ et omnium operum suorum, ut hæc domini mei traditio, meaque donatio atque ibi susceptio peregrinorum fiat æternaliter firma, et inviolabilis perpetuo jure sub defensione et dispensatione abbatum sancti Martini maneat, et hæc in beneficio alicui non tradatur, sed fidelibus Deumque timentibus in ministerium sub regimine deputetur. Quem specialiter obtestor per sanctæ crucis sanctæque Trinitatis communionem, ut fideliter provideat, dispensareque faciat pauperibus, quidquid in illis terrarum portionibus Dei benedictio fecerit fructificare, faciat et omnibus tam præsentibus quam futuris principibus potestatemque agentibus, ut postquam domini nostri amantissimi imperatoris auctoritatem atque meam legere audierit, ut sine perturbatione nostræ decretum voluntatis stabile faciat permanere: quantum et ipse particeps mereatur effici hujus benedictionis in æternum, nobiscum credens quod crediturus huic assertioni consentiens, sibi æque per Dei misericordiam in elemosynam proficere, sicut et mihi, qui hæc auxiliante Deo, primusque omnium disposui fieri. Larga est et benignissima bonitas Domini et Redemptoris Dei nostri, qui unicuique bonæ voluntatis et integræ fidei redditurus est mercedem perpetuam. Hæc sola chartula in omnibus locis et placitis pro ecclesiasticis donationibus, cessionibus, præstariis et vindicationibus sufficere potest, tamen si præsentia fidelium Dei que cultorum perfecta fuerit, quos adjuro per nomen æterni Dei et suæ redemptionis auctoritatem atque baptismi gratiam, quam ab ipsis cunabulis percipere meruerunt, ut quicumque hanc audierit scripturam, assensum præbeat juxta suam possibilitatem vel potestatem sibi collatam huic nostræ donationi, ne forte si non fecerit, ratiocinaturus cum sancta Maria et sancto Martino me accusante, sed ad vicem pauperum et peregrinorum, rationem suæ damnationis percipiat in iudicio futuro, cum venerit Christus in majestate sua judicare omnes actus humanos. Quæ charta ut. . . cum suis possessiunculis ab omni comitum, vicariorum, et iudicum, totiusque potestatis impedimento et obnoxiatione maneat, et ut robustius credatur, dominus meus manu sua, meliusque cera annuli sui subterfirmare dignatus est, ne aliquis eam sacrilegus vel temerarius quidquam eorum quæ in ea inserta sunt, irritare præsumat.)

Nulla temporis nota habetur in membrana ex qua hoc exemplum transcriptum est. Xenodochium istud postea Ingelwinus abbas Martinianus attribuit monasterio Cormaricensi, « quo monachi ipsius cœnobii et ipsum in pristino statu restituerent, et pauperes ibi juxta priorem præfinitum numerum, vigenerium scilicet, « semper in omnibus victualibus et cæteris studiis fulcirent, atque ob paganorum insecutionem inibi perfugium suæ salutis habere possent. » ut legitur in diplomate Caroli Calvi dato Vermerii xii Kal. Julii, indict. 13, anno 25 regni ejus. Nunc eo in loco, qui Pontes (Ponts) dicitur, est prioratus abbatiæ Cormaricenæ subjectus.

CAPUT X.

Alcuini secessus in cœnobium sancti Martini, abdicatio prefectura.

60. Etsi Alcuinus Turonicum monasterium prefectus erat, in eoque frequens versabatur, identidem ta-

men in aulam accesseratur a Carolo, qui ipsius consuetudine et colloquio delectabatur. Id vero perquam molestum Alcuino erat, qui ad solitudinem ac secessum magnopere anhelabat. Testes ejus rei epistolæ plures. In epistola 17 (nunc 132) Carolum rogat, ne gravate ferat quod ab ipso invitatus in palatium non accedat. « Ecce Flaccus vester, inquit, effelo corpore, militaris cingulo laboris deposito, secundum piissimum domini sui David consilium devote Deo soli quietam pace servire toto elegit desiderio: quod [*Fortè*, quando] iterum pugnare cogitur, et sub fasce armorum desudare, quæ infirmi corporis denegat fragilitas de terra tantummodo levare. . . Et ut simpliciter dicam, quod mihi simpliciter deprecari necesse est: ne, quæso, sancta mens domini mei irascatur tarditati meæ, quod modo venire non valeam. Erit iterum, si Deo placuerit, tempore opportuno. Nec meam reor devotionem vestræ excellentiæ in aliquo plus prodesse posse, quam assiduis apud sanctum Martinum orationibus. » Et in epistola 19 (nunc 134): Deprecor vestræ invictæ bonitatis misericordiam, ut nullatenus mens sancta, voluntas benigna quæ in vobis est, meæ irascatur infirmitati; sed pia compassione fessum concedat requiescere, orationibusque pro vobis instare, et prævenire faciem æterni iudicis in confessione et lacrymis. » Idem suum desiderium testatur in epistola 92 (nunc 25) ad Homerum. » Te abeunte, inquit, tentavi sæpius ad portum stabilitatis venire; sed rector rerum et dispensator animarum necdum concessit posse, quod olim fecit velle. » Plures aliæ sunt de eodem argumento epistolæ.

61. Voti sui tandem compos factus est venerabilis abbas, anno, ut puto, 804, quo regimine abbatiæ cessisse videtur. Certe anno 801, quo epistolam 23 (nunc 129) scripsit, necdum id obtinuerat, ut probant hæc ipsius verba: « Fere ante hoc quinquennium sæculares occupationes, Deum testor, non ficto corde declinare cogitavi: sed vestræ piæ providentiæ consilio translatus sum in servitium sancti Martini, fidei catholice et ecclesiasticæ sanctioni donante Deo proficuum. Non recessit tamen de corde prioris voluntatis affectus, sicut transacto anno vestræ pietati jam prædixi. » Quem vero locum optaret ad secessum, indicat his verbis: « Inter fratres in ecclesia sancti Martini Deo fideliter servientes vivere vel requiescere Deo miserante sine ulla dubitatione desidero. » Hinc est quod dubium mihi videtur id quod scribit Vitæ auctor in cap. 8, scilicet Alcuinum secessum cogitasse in Fuldense monasterium, idque sæpius a Carolo postulasse, nec impetrasse. Quidquid sit, secessum obtinuit in Turonico monasterium, ut satis innuit epistola 99 (nunc 133) ad fratres in Gothiæ partibus Deo servientes. « Ego vero, ait, sæculi tempestatibus turbatus, casso multis in locis labore desudavi; sed modo quasi naufragus Deo miserante ad portum dejectus [sum] quietis: in quo me fessum et vulneratum jacentem deprecor sanctarum assiduitate orationum vestram unanimitatem auxiliari. » De hoc secessu interpretor Caroli Magni carmen, quod inter Alcuini epigrammata ordine 185 (*Patrol.* tom. XCVIII, col. 1352) exstat in hunc modum.

Rex Carolus gaudens te . . . pater . . . magister.
Versibus his paucis æternam in Christi [*Fortè*, æter-
[nam posco salutem] salutem.
Mens mea mellifluis, fateor, congaudet amore,
Doctor amate tui. Volui quapropter in odis
O venerande, tuam musis solare senectam.

et infra:

Jam meliora tenes sanctæ vestigia vitæ,
Donec ætherei venias ad culmina regni,
Congaudens sanctis, Christo sociatus in ævum.
Meque tuis precibus tecum rape, quæso, magister,
Ad pia quæ tendis miserantis culmina regis.

62. Hunc secessum, ut jam dixi, refero ad annum 804, quo Alcuinus obiisse hactenus creditus, pro-

pterea quod eo anno monasteriorum praefecturas discipulis suis pariter est, Fridugiso Martinianam, Sigulfo Ferrariensem. Istam divisionem notavit scriptor Vitæ cap. 8, ubi Alcuinus « monasteria sibi commissa inter discipulos suos divisisse » dicitur. Certe Ludovicus Caroli Magni filius, tum Aquitanie rex, « Fridugiso abbati ex monasterio sancti Martini » pro Cormaricensibus privilegium concessit « anno 27 regni » sui, qui annus in Christi annum 807 incidit. Mirum vero est, cur utrumque illud monasterium canonicis duobus commisit : nam Fridugisus et Sigulfus canonici erant : tametsi Sigulfus canonicum habitum monastico postea mutavit, ut scribit Lupus in epistola 29.

CAPUT XI.

Alcuini discipuli.

63. Discipulos complures habuit Alcuinus, Eboraci, in palatio Caroli, Cæsaroduni Turonum, et forsan etiam Cormarici.

64. Eboraci eo præceptore usi sunt Eanbaldus junior, post seniores episcopos Eboracensis; Fridugisus mox laudatus, cujus rogatu scripsit libros de Trinitate; Josephus seu Josephus, de quo postica; Liudgerus, postea Mimigardfordensis episcopus; Putul in ipsius Liudgeri Vita laudatus ab Alfrido; et alii plurimi.

65. In palatio discipulos habuit Carolus magnus, qui ipso præceptore aliquando gloriatus est; Homerum seu Angilbertum, Caroli generum, postea Centulensem abbatem sanctum; quem Cormarici cum Alcuino nonnunquam Musas excoluisse superius dixi; Gislam et Rictrudem Caroli Magni filias, atque Columbam, quibus dedicavit commentarios in Joannem; Damætam seu Ricolfum, et Mopsam cum aliis in epistola 93 (nunc 44) memoratis.

66. In Turonico monasterio auditores habuit Oniam, Candidum, Nathanaelem, quibus inscriptus liber in Ecclesiasten; Odonum, ad quem scribit de baptismi Cæremoniis; Daphnin, in cujus gratiam explanat versum ex Canticis canticorum; Maurum seu Rabanum, postea Moguntinum archiepiscopum; Simeonem post episcopum Wormatiensem, in epistola 101 (nunc 75) laudatum; Withsonem, Raganardum, Waldramnum, Adalbertum et Osulfum, de quibus in Vita cap. 8; quibus adde Sigulfum, cujus relata hæc Vita scripta est, cui nuncupatus liber de Quæstionibus Geneseos, et Amalarium, uti Amalaris ipse testatur in libro de Ordine Antiphonarii cap. 58. Denique Alcuini tempore vixit in Martiniano cænobio Paulus monachus, cujus epitaphium exstat apud Alcuinum, quod est epigramma 267 (nunc 268).

67. De Joseppo seu Josepho quædam in libris editis et mss. observavi, quæ huc adducere non otiosum puto. Josephum sanum esse dicit Alcuinus in epistola ad Colcum apud Usserium in Hibernicis epistolis : at in epistola 67 (nunc 173) *dilecto filio Joseppo* inscripta, de adversa ipsius valetudine condolet; et in epistola 74 (nunc 174) Remigium episcopum obsecrat, ut oret *pro anima Joseppi discipuli* sui : qui proinde ante præceptorem obiit. Dubitavi aliquando num esset ipse Joseb, quem Carolus Magnus alicui monasterio præficere volebat, ut legimus in epistola Theodemari abbatis ad Carolum regem : an vero Josues abbas monasterii sancti Vincentii ad Vulturnum, de quo infra ad annum 818 : at nullatenus dubito quin ipse sit Josephus, qui jubente Alcuino compendio redegit commentaria sancti Hieronymi in Isaiam prophetam : quam Josephi epitomen habemus in ms. codice nostro num. 535, in cujus initio leguntur hi versus.

Isaiæ brevis, lector, mysteria verbis
Pandere quis poterit tractans et cuncta volutas?
Sanctus Hieronymus longis tractatibus usus,
Exposuit sapiens magnis ambagibus illum.
Cujus ab humensis tentabo excerpta libris
Quæ breviter valeant sensum nudare prophetæ.
Sic placet Albino talem nos ferre laborem.

A Epitome vero sic incipit : *Omnes sancti prophetæ, sicut Hieronymus multis exemplis affirmat, etc. In fine vero epitomes habentur ea quæ sequuntur :*

Hieronymus monuit postremi in fronte libelli,
Ut cuicumque foret verborum longior ipse
Textus in Isaiam, libros excerpti omnes,
Et brevibus vastos verbis constringere sensus.
Sic idcirco tuis parens, clarissime, jussis,
Hæc, Albiue, tibi strictim collecta dicavi.
Hæc utinam nostri memorem te sæpe rependant.
Hæc, Pater alme, legens, pro nobis sedulus oras,
Sæpius ac dicas : Dominus conservet Joseph.
Hæc quoque verba tibi toto de corde rependam.
Care magister, ave ; Dominus te salvet ubique.

« Hæc brevi, prout potui, sermone in Isaiam de lacinoso Hieronymi tractatu, sicut dilectissime magister Albine jussisti, devotus excerpti. Ita enim mihi præcipiebas, ut in cunctis pernecessarium tantum sensum et Hebraicæ veritatis tramitem sequens, tamquam aliorum interpretum et tractatum incerta et confusa declinarem vestigia. Duabus autem causis, ut reor, hæc ita fieri voluisti, ut vel fastidiosis tepidisque lectoribus longos libros legendi labor levaretur; vel ingeniosis et ardentis animi hominibus promptior breviorque quærendæ veritatis via redderetur. Si quis autem quasi breviora, et ob id obscuriora despiciat, (sæpius enim brevitatem comitatur obscuritas), ad fontem unde hæc hausimus erecta cervice currat; et cui rivulus iste non sufficit, desuper ripis suis inundante flumine. . . [satiari] potest. Tu autem, dilecte magister, in nostri laboris vicem tuæ nobis benedictionis et orationis gratiam communices : ut nostri Redemptoris clementiam pulsantes, pro ejus multa in multis misericordia in nobis quoque opus manuum suarum respiciens non despiciat; sed superatis sæculi hujus tentationum fluctibus ruptisque nostrorum. . . [peccatorum] retiaculis, nos ad imperturbatæ vitæ portum perducet clemens Dominus Jesus. »

C Hæc de Josephi lucubratione hactenus ignota : qui *Joseph abbas* initio scribitur ab eo qui libri titulum apposuit. De sanctis Angilberto, Liudgero et Rabano alias suis locis.

CAPUT XII.

Zelus pro fidei ac morum integritate, modestia.

68. Quanto studio Alcuinus affectus fuerit in rem Christianam, testantur plures ab ipso scripti libri, tum adversus Felicem Orgelitanum, tum adversus Elipandum Toletanum episcopos, qui non bene de Christi dignitate Filii sentiebant. Testantur etiam epistolæ plures, quas ad retinendam revocandamque fidei integritatem scripsit, ut epistola 69 (nunc 90) ad fratres Lugdunenses, seu ad monachos Insule-Barbaræ, contra eos qui salem in panem eucharisticum miscebant, qui unicam in baptismo mersionem adhiberi volebant; et epistola 71 (nunc 134) ad fratres in provincia Gothorum, seu ad monachos Septimaniæ, de necessitate confessionis, et aliæ nonnullæ.

D 69. Morum integritatem non impari animo commendavit, scriptis litteris, tum ad episcopos, tum ad monachos, ut mores tum in se, tum in aliis religiosos reformarent. Insignis est hoc de argumento epistola 6 (nunc 162) ad Carolum regem, in qua duo maxime reprehendit in clero. Primum : « Audio, inquit, per Ecclesias Christi quamdam consuetudinem non satis laudabilem, quam vestra prudentissima auctoritas facile emendare potest, si tamen vera est opinio, et non magis falsa excusatio, ut quod facere non volunt presbyteri, suis injiciant episcopis. Nam dicunt ab episcopis interdictum esse presbyteris et diaconibus prædicare in ecclesiis. » Quod interdictum multis arguit. Alterum : « Vidimus quoque, ait, aliquibus in locis altaria Dei absque tecto, avium stercorebus vel canum mictu fœdata : quod facile vestra veneranda in Deo voluntas per episcopos emendare valet, ut cum ho-

nore condigno maneat mensa Domini in loco suo, vel portetur in ecclesiam majorem, secundum sanctam sacerdotum Dei providentiam. Et honorifice tractetur, seu altare Christi, seu consecratio corporis et sanguinis illius: et præcipuum salutis nostræ sacramentum omni veneratione consecretur, habeatur et custodiatur. » Quid de relaxandis decimis, quas a novitiis Christianis Saxonici populi exigi volebat Carolus, senserit vir pius, probant epistolæ 7 et 11 (nunc 33 et 95). In simoniacos invehitur in epistola 88 (nunc 54) et in epigrammate 271 (nunc 252). In epistola vero 107 (nunc 189) Antonium seu Adalhardum abbatem Corbeiensem rogat, ut Homerum (id Angilberto alterum nomen) revocaret a spectaculis theatricis, uti id ipse tentaverat scripta hac de re epistola ad Angilbertum contra spectacula et diabolica figmenta, quæ omnes sanctæ Scripturæ prohibent. »

70. Quam modeste scripta sua, aut corrigeret, aut subjeceret aliorum censuræ, declarat in primis epistola 9 (nunc 82) ad Carolum. « Quod vero in fine epistolæ me admonere curastis, ut si quid humiliter emendandum sit corrigatur; nunquam fui, Deo donante, in errore meo pertinax, nec de meis confidens sensibus: nec talis, ut meliori sententiæ facile acquiescere non valerem. » Et epistola 15 (nunc 101) ad eundem: « Gratias agimus venerandæ pietati vestræ, quod libellum secundum vestræ jussionis præceptum vobis directum, auribus sapientiæ vestræ recitari fecistis: et quod notari jussistis errata illius, et remisistis ad corrigendum, quamvis a vobis melius emendari potuisset: quia alterius iudicium in quolibet opere plus sæpissime valet, quam proprii auctoris. » Hæc satis in specimen aliarum virtutum.

CAPUT XIII.

Mors, tumulus, epitaphium, memoria, et elogia.

71. Alcuinum obiisse xvi Kalendas Junias anni 804 prodit Vitæ scriptor, eumque secuti auctores posteriores. Diem retinendum esse constat: annum corrigendum argumenta tria persuadere videntur.

72. Primum argumentum petitur ex carmine 54 (nunc 29) quod de sancti Amandi corporis elevatione (ut vocant) scripsit Alcuinus non ante annum 809, quo hæc elevatio facta est. Istud argumentum quæ ratione eludi possit non video. Neque enim dici potest carmen seu epigramma istud non esse Alcuini: cum nomen ipsius in eo compareat. Neque error Miloni elevationis tempus assignanti, aut librario describenti imputari potest, siquidem annus 809 tam in libris editis, quam in mss. exprimitur in sermone Milonis de hac elevatione, et in Vita metrica ab eodem, et ab aliis auctoribus confirmatur, ut superius ostensum ad eum annum, ubi de hac elevatione actum est: quem certe annum Milo ex testibus oculatis accepit. Et porro Alcuinus sancti Amandi monasterium nonnunquam frequentabat, ex epistola 66 (nunc 102).

73. Alterum momentum est, quod Alcuinus cum Carolo Magno Aquisgrani tum exstitisse memoratur, cum sanctus Liudgerus ad superos migravit, id est ipso anno 809, quo Liudgerus obiisse extra controversiam est. Scio Alfridum episcopum in Vita sancti Liudgeri id reticuisse, scilicet Alcuinum moriente Liudgero cum Carolo astra speculantem Liudgeri obitum divisasse. At certe id posteris mandavit alius ejusdem Vitæ scriptor anonymus, qui post annos fere quinquaginta, quam hæc acciderant, id notavit.

74. Tertium argumentum etiam præter annum 809 Alcuini vitam prorogandam esse evincit. Hinc vero desumitur, quod Alcuinus Rhabano discipulo suo auctor fuit scribendi libros de Cruce duos, quos Rabanus in persona Alcuini, etiam tum sine dubio viventis, sancto Martino dedicavit. De perficiendo hoc opere existat Alcuini epistola 55 (nunc 150) *bene-*

dicto sancti Benedicti puero Mauro, id est Rabano, directa, quæ falso ad *Benedictum* scripta in editis dicitur. In ea sic Alcuinus Maurum alloquitur. « Libellum, quem me rogante, scribi promisisti, rogo ut tua faciat promissio firma, et mea impleatur lætitia. » Quæ verba non de alio, quam de Crucis opere intelligenda sunt: quod Rabani primum esse constat. Opus istud ab se perfectum Rabanus sancto Martino postea nuncupavit, carmine edito nomine Alcuini illud offerentis. Quod genus commendationis non nisi in persona hominis viventis scribi solet. Carmen istud incipit hoc modo, præmisso hoc titulo: *Intercessio Albini pro Mauro*:

Sancte Dei præsul, meritis in sæcula vivens,
Causam quam ferimus suscipe mente pia.
Nempe ego cum fueram custos humilisque minister
Istius ecclesiæ, dogmata sacra legens;
Hunc puerum docui divini famiæ verbi, etc.

B Erit forsitan qui vim faciat in istis verbis, cum *fueram custos humilisque minister istius ecclesiæ*, quasi hæc non viventi, sed mortuo conveniant. Verum hæc tantum indicant, Alcuinum eo tempore non amplius fuisse rectorem seu abbatem Martiniani cænobii: quod superius probatum est. Atqui Rabanus istud opus condidit, *ubi sex lustra* vitæ implevit, ut ex eodem carmine manifestum est, ipso scilicet anno, quo presbyter ordinatus fuit ab Otgaro Moguntino archiepiscopo, qui non ante annum 815 sedem iniit. Itaque eo anno superstes erat Alcuinus, siquidem eo vivente carmen istud commendatorium scriptum est. Si quis tamen pervicacius contendat, carmen istud mortuo Alcuino aptatum a Rabano fuisse, saltem illud concedat necesse est, Alcuinum perficiendi operis hortatorem fuisse eo tempore, quo Rabanus scholis Fuldensibus præerat. Nam in fine prædictæ epistolæ 55 (nunc 150) Maurum valere jubet *cum pueris* suis. Rabanum autem non nisi ab anno 810 scholis Fuldensibus præfectum esse inferius suo loco probandum est in ipsius Rabani Elogio: ac proinde Alcuinus eum annum excessit.

75. His accedunt conjecturæ tres non leves. Una quod Alcuinus libros sacros Veteris Novique Testamenti emendavit jussu Caroli Magni, ut ipse testatur in epistola præfixa libro sexto in Joannem, quos libros sic emendatos obtulit Carolo cum epistola 20 (nunc 131). Theganus vero auctor est, Carolum corrigendis libris sacris dedisse operam paululum ante obitum suum. « Nam quatuor Evangelia Christi in ultimo ante obitus sui diem cum Græcis et Syria optime correxerat: » quo tempore, ut veri simile est, Alcuinum ad sibi collaborandum excitavit. Id autem valide confirmat alia conjectura: nimirum quod Alcuinus commentarii sui in Joannem, quem commentarium rogantibus Gisla et Rictroda seu Rotrude Caroli filiabus religiosus aggressus erat, priores quinque libros ipsis Giske et Rictrodæ inscribit ac dedicat: alios vero duos *sorori Gislae, et Deo votæ Columbae*, Rictroda prætermissa; quod argumento

D est jam tum decessisse Rictrodam, cujus obitus anno 810 contigit viii Idus Junii, ut ex Francorum annalibus constat. Neque enim verisimile est Alcuinum duos posteriores libros dedicaturum fuisse alteri quam Rictrodæ, condendi operis hortatrici, si ipsa tum in vivis superstes fuisset. Tertia conjectura est, quod Alcuinus libros tres de Fide sanctæ Trinitatis Carolo imperatori transmisit « tempore celeberrimi conventus, quo sacerdotes Dei et populi prædicatores Christiani in unum imperiali præcepto convenerant: » quod intelligendum videtur de synodis, quas Carolus in regno suo cogi præcepit anno 815. Addi etiam posset Alcuinum scripsisse librum de Vita Caroli Magni qui anno 814 obiit. Verum cum incertum sit an liber ille totam Caroli vitam complecteretur, nec aliud essa nonnullis videatur, quam poematum illud, cujus fragmentum edidit Causius, et ex ipso Chesnius, in Caroli adventu Romam ad Leonem papam desi-